

рабству: Пер. с англ. / Предисл. Н. Я. Петракова. — М.: «Экономика», 2002. — С. 61.).

Масову емоційну упевненість в можливості швидкого поліпшення життя за допомогою планування і раціональних перетворень та масову психологічну незадоволеність відчуженням особистості в умовах НТР, її незахищеність та самотність дослідники також відносять до причин виникнення тоталітаризму.

В свою чергу, Е. Фромм вважає, що відмова від ринкової економіки на користь державного регулювання неминуче веде до втрати особистої свободи громадян, а тоталітаризм є неминучим наслідком відмови від особистих свобод на користь колективізму (Фромм Э. Бегство от свободы: Пер. с англ. [Текст] / Э. Фромм — М.: Прогресс, 2010. — С. 129.).

Таким чином, підсумовуючи вищезазначене можна виявити, що феномен тоталітарного суспільства виник із зрозумілих причин, Європейська спільнота довго йшла до такого режиму, адже передумови для появи тоталітаризму існували ще в епоху Античності. Але ґрунтовно ця проблема почала вивчатися у другій половині ХХ століття, коли ідеологічний контроль послабився і вчені змогли зайнятись осмисленням усіх подій, що сколихнули увесь світ і призвели до величезних змін у багатьох європейських державах.

Отже, тоталітарне суспільство виникає тоді і там, коли і де задачі й проблеми економічної модернізації і соціальної стабільності не вдається вирішити в рамках існуючого демократичного порядку.

КОЛЕСНИК Ю. М.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
здобувач кафедри соціальних теорій

ДЕЯКІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ КРИТЕРІЇВ ТИПОЛОГІЗАЦІЇ ПОЛІТИЧНИХ РЕЖИМІВ

Перш ніж звернутись до типології політичних режимів, слід зауважити, що «класифікація» і «типологія» — поняття різні. «Класифікація» ґрунтується на виділенні деякої загальної ознаки в сукупності різних явищ політичної дійсності, завдяки чому досягається певна упорядкованість. «Типологія» ж повинна відбивати узагальнений образ, явище, сукупність. При цьому утворюється особлива абстракція — тип, який дає змогу відображувати сукупність у «чистому» вигляді, без другорядних якостей. Класифікація ідеальних, «чистих» типів визначається терміном «типологія» (Стародубский Б. Політичні режими європейських країн / Б. Стародубский. — 2000. — 480 с.)

Для всебічної типології політичних режимів треба визначити критерії цієї типології. Можна погодитися з українським вченим О. Рудакевичем, який для типології політичних режимів пропонує такі критерії: спосіб формування органів влади; ступінь поділу державної влади; співвідношення державного управління та місцевого самоуправління; становище особи в суспільстві, її права і свободи; тип орієнтації громадян на політичну систему суспільства; роль партій, інших об'єднань у політичному житті; характер взаємин влади і опозиції; методи розв'язання конфліктних ситуацій; зміст і співвідношення дозволеної та забороненої політичної діяльності; ефективність контролю громадянського суспільства за діяльністю державних інститутів; ступінь політичного та ідеологічного плюралізму; місце й роль силових структур у політичному житті.

Сучасна політична наука найчастіше застосовує типологію, за якою політичні режими поділяються на демократичні та антидемократичні. У свою чергу, антидемократичні режими поділяються на тоталітарні та авторитарні.

Розглянемо коротко характерні особливості цих режимів. Термін «тоталітаризм» походить від латинського слова *totalis*, що означає «весь, цілий, повний». На практиці тоталітарний режим встановився в деяких країнах у першій половині ХХ ст. Тоталітаризм означає повний (тотальний) контроль та жорстку регламентацію з боку держави усіх сфер життєдіяльності суспільства та кожної людини засобами збройного насильства. Політична влада поглинає і все суспільство, і окрему людину. При цьому влада формується однією людиною, або вузькою групою осіб з правлячої еліти. Здійснення політичного панування можливе лише в тому випадку, коли влада спирається на розвинуту каральну систему, політичний терор, тотальне ідеологічне оброблення суспільної думки. Тоталітарні режими найчастіше виникають у надзвичайних умовах: зростаючої нестабільності, глибокої економічної і політичної кризи в суспільстві, необхідності швидкого вирішення стратегічних завдань. Його встановлення розглядається як спосіб подолання зазначених проблем та досягнення визначених цілей.

Іншим політичним режимом є авторитаризм. Цей політичний режим займає проміжне місце між тоталітаризмом та демократією. Але це не розкриває суттєвих ознак для всього режиму в цілому. При визначенні авторитаризму суттєвою ознакою є відносини влади і суспільства. Ці відносини будуються, швидше за все, не на переконанні, а на примусі.

Авторитаризм (від лат. *autoritas* — цілковита влада, вплив, наказ) — це державно-політичний режим, стиль суспільного життя, який характеризується значним зосередженням влади в руках однієї особи чи обмеженої групи осіб, звуженням політичних прав і свобод громадян та суспільно-політичних організацій, чіткою регламентацією їхньої

активності, різким скороченням прерогатив та повноважень демократичних інституцій.

Авторитарний режим ґрунтується на беззаперечному підпорядкуванні владі, яка прагне будь-якими засобами затвердити й зберегти свій авторитет. І хоч авторитаризм дещо лібералізує суспільне життя, дозволяє обмежений і контрольований плюралізм у політичному мисленні і діях, наявність опозиції, все ж таки чітко розробленої державної ідеології немає. При авторитаризмі керівництво різними сферами суспільного життя не таке всебічне, як при тоталітаризмі, немає тотального контролю над соціальною та економічною інфраструктурою громадянського суспільства, за виробництвом, профспілками, навчальними закладами та засобами масової інформації.

Разом з тим режим не дозволяє реальної політичної конкуренції за владу, фактичної участі населення в прийнятті рішень з важливих питань життя суспільства.

У реальному політичному житті є багато різновидів авторитарного режиму, такі як, наприклад, військові режими (режим Піночета в Чилі), громадянські диктатури (режими в країнах арабського Сходу), теократичні режими (режим аятоли Хомейні в Ірані) тощо.

Третім типом політичних режимів є демократичний. Ідея демократії (від грець. *demos* — народ і *kratos* — влада) народилася в античних полісах як уява про народовладдя, про участь кожного громадянина в політичному, суспільному житті і діяльності, про принципову можливість (і надання цій можливості правового характеру) участі всіх громадян держави в управлінні нею. Сучасні підходи до сутності демократії досить різноманітні, їх можна згрупувати в два основні напрями (Давимука С. А. Політичні режими сучасності та перехід до демократії / С. А. Давимука, А. Ф. Колодій, Ю. А. Кужельок, В. І. Харченко. — Л., 2009. — 166 с.).

Одні автори вважають, що демократія — це не метод організації особливої політичної сфери життя, а спосіб функціонування й розвитку всього суспільства як цілого. Інші вчені розглядають демократію як технологію формування та здійснення влади. Найповніше втілення такі погляди дістали в теоріях елітарної демократії. Так, на думку американського політолога Р. Макайвера, демократія не може бути правлінням більшості чи правлінням мас. Це насамперед спосіб визначення: хто правитиме і — в загальному плані — з якими цілями. Класичною в цьому плані є характеристика демократії, запропонована І. Шумпетером, за якої індивіди добираються влади для прийняття рішень засобами конкурентної боротьби за голоси народу, а отже, демократія є правлінням політиків.